

CZU: 821.135.1.09
ORCID: 0000-0002-2132-1183
DOI: 10.5281/zenodo.3779947

Vasile BAHNARU
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chişinău)

UNELE COORDONATE LINGVISTICE
ALE LIMBAJULUI POETIC
EMINESCIAN

Some linguistic coordinates of the Eminescian poetic language

Abstract: The analysis of the language of Eminescu's lyric poetry shows that the poet knew to use all the expressive capacities of the Romanian's levels, managing to create an unequalled poetry both in relation to the previous period and in relation to the later one. Mihai Eminescu was aware of the objective unity of the Romanian in general and of its grammatical structure. He exploited its expressive potential with much ingenuity and creativity, so that all the poets who followed Eminescu did nothing than imitate him, and, if they did not succeed, they tried to align themselves with fashionable currents, which very soon demonstrated their creative limits, and sometimes even their futility and artistic superficiality. Mihai Eminescu is the „un-couple” poet both by the depth of his expressed ideas, and by the expressiveness and variety of forms and means of expression. The study of the stylistic values of Eminescu's poetic language was also done to demonstrate the absurdity of the existence of a „Moldavian language”, distinct from the Romanian (even if the so-called „Moldavian language” contains some lexical units and grammatical constructions and calques mechanically borrowed from Russian), a position promoted by some anti-Romanian elements sustained for political interests by our „non-friends”, who want nothing more than to keep the Republic of Moldova in the „cage” of the Russian internationalist happiness.

Keywords: dialect, speech, poetic language, literary language, dialectal popular, poetic, literary, archaic words, etc.

Rezumat: Analiza limbajului poetic al liricii eminesciene permite să concluzionăm că poetul a beneficiat de toate capacitățile expresive ale tuturor nivelurilor limbii române, reușind să elaboreze o poezie inegalabilă atât în raport cu perioada anterioară, cât și în raport cu cea posterioară. Mihai Eminescu era conștient de unitatea obiectivă a limbii române în general și a structurii ei gramaticale, încât și-a permis să valorifice potențialul ei expresiv cu multă ingeniozitate și creativitate, încât toți poeții care l-au urmat nu au făcut decât să-l imite, iar, dacă nu le-a reușit, au încercat să se alinieze unor curente la modă, care și-au demonstrat foarte curând limitele creatoare, iar uneori chiar futilitatea și superficialitatea artistică. Mihai Eminescu este poetul-nepereche atât prin profunzimea

ideilor exprimate, cât și prin expresivitatea și varietatea formelor și mijloacelor de expresie. Studiarea valorilor stilistice ale limbajului poetic eminescian a fost realizată și pentru a demonstra absurditatea existenței unei „limbi moldovenești”, distinctă de limba română (chiar dacă așa-zisa „limbă moldovenească” conține unele unități lexicale și construcții gramaticale împrumutate sau calchiate în mod mecanic din limba rusă), poziție promovată de unele elemente antiromânești aflate în soldă la neprietenii noștri, care nu doresc altceva decât să țină în continuare Republica Moldova în „șarcul” fericirii internaționaliste rusești.

Cuvinte-cheie: dialect, grai, limbaj poetic, limbă literară, cuvinte dialectale, populare, poetice, învechite, literare etc.

0. La începutul anilor '80, acad. Silviu Berejan a fost vizitat de academicianul din București Haralambie Mihăiescu, acesta din urmă fiind însoțit de feciorul lui, Doru. Ca un corolar al discuției multilaterale și fundamentale asupra unor probleme de filologie, istorie și, evident, de politică, care au durat câteva ore, a urmat o masă copioasă, în timpul căreia am avut posibilitatea să schimb câteva vorbe cu Doru Mihăiescu. Luând în discuție problema poeziei eminesciene, Doru Mihăiescu a afirmat că, dacă nu ești moldovean, nu ești capabil să pătrunzi în atmosfera și în esența liricii eminesciene, cu atât mai mult nu poți înțelege profunzimea ideii din versul eminescian etc., etc., fără a cunoaște bine graiul moldovenesc, recitând în acest context o strofă din poezia *Umbra lui Istrate Dabija-Voievod*: – *Măria-voastră va să-ndemne / Pe neamul nostru în trecut? / Ci el cu mâna face semne / Că nu-nțeleg ce el a vrut. / – Măria-voastră-nsetoșează / De sânge negru și hain? / El capu-și clatină, oftează: / – De vin, copilul meu, de vin.*

Indiferent de faptul că această afirmație este excesiv de pretențioasă, ea ascunde, în opinia mea, o mare doză de adevăr. De altfel, această afirmație m-a determinat să concep un proiect de studiere a limbajului poetic eminescian, dar, așa cum nu noi suntem stăpânii timpului, ci el este stăpânul nostru, am tot amânat această intenție. În definitiv, m-am decis, deși s-au scurs de atunci aproape patruzeci de ani.

0.1. Așadar, este un adevăr incontestabil că opera lirică a lui Mihai Eminescu este apropiată spiritului moldovenesc prin multiplele ei calități stilistice (fonetice, lexicale și gramaticale) regionale, iar pentru ardeleni și munteni – prin farmecul aceluiași particularități stilistice, întrucât le vorbește „pe-nțelese” și-l putem „pricepe”, indiferent de originea noastră provincială. Mai mult, toate abaterile lui stilistice de la norma limbii literare nu fac decât să accentueze potențialul stilistic enorm al limbii române și să demonstreze, în baza limbajului poetic, capacitățile expresive inepuizabile ale limbii noastre.

În fine, ținem să informăm potențialii destinatari ai acestor marginalia că prezentul studiu a fost antume realizat în baza liricii poetului, în această ordine de idei amintim că la elaborarea studiului în cauză am beneficiat de ediția: Mihai Eminescu. *Luceafărul. Antume*. București–Chișinău: Editura „Litera Internațional”, 2001.

1. Atunci când vine vorba de realizarea nivelului fonetic în lirica eminesciană, urmează să menționăm că poetul nostru face uz în totalitate de sistemul fonetic al limbii literare, în sensul că nu inventează sunete străine limbii literare și nu apelează la anumite sunete proprii doar unor graiuri, inclusiv graiului moldovenesc, din care considerente,

în studiul care urmează nu vom insista asupra abaterilor de la norma foneticii literare românești, ci vom examina aceste abateri în funcție de apartenența acestora fie la anumite unități lexicale concrete, fie la anumite categorii gramaticale distincte. Cu toate acestea, dispunem de probe suficiente pentru a demonstra că poetul, în scopuri prosodice, și-a permis anumite devieri de la normele fonetice ale limbii literare. Din acest punct de vedere sunt concludente modificările de accent în cadrul unor unități lexicale, modificări dictate de necesități prosodice. Astfel, în volumul de poezii antume constatăm următoarele exemple: *Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergéți* (p. 56); *Sfârâind în aer bólnav. — Nimeni nu-i știe de știre* (p. 74); *Locul hienei îl luă cel vorbáreț* (p. 82), *Locul cruzimii vechie, cel lins și pizmátáreț* (p. 82); *Numai ochiul e vorbáreț, iară limba lor e mută* (p. 102); *Ca floarea au înflorit, ca iarba s-au tăiat,/ cu pânză se înfășúrá, cu pământ se acopere* (p. 108); *De-ai fi cerut pământul cu Roma lui antică* (p. 110); *La aceste académii de științ- a zânei Vineri* (p. 161); *Vai! tot mai gândești la anii când visam în académii* (p. 161); *De simțeam, ca Galilei, că comédia se mișcă* (p. 161); *O să-ți spuie de panglice, de volane și de mode* (p. 178); *A lumii paránimfă — moartea* (p. 32) etc.

2. Referindu-ne la nivelul lexical al limbii noastre literare, constatăm că lirica antumă eminesciană conține, practic, unități lexicale din toate registrele stilistice ale limbii române. Evident, aici nu vom lua în discuție lexicul literar utilizat de poet în lirica sa, întrucât acest aspect nu individualizează limbajul poetic al poetului, ci contribuie la exprimarea ideii artistice, la aprofundarea acesteia. În acest context, intenționăm ca, inițial, să readucem în discuție unele repere teoretice de care vom beneficia în procesul de examinare a lexicului poetic eminescian.

2.0. Conform unor opinii general acceptate, lexicul limbii române poate fi clasificat din trei puncte de vedere: a) pe axa temporală, aici identificându-se cuvinte arhaice, învechite în opoziție cu cele noi, numite impropriu în lingvistica românească neologisme; b) pe axa teritorială, unde opoziția se realizează între unitățile lexicale literare și cele din lexicul regional sau provincial și c) pe axa socială, de această dată opoziția manifestându-se între lexicul literar și subsamblurile lexicale care se referă la anumite domenii sociale în care sunt antrenați să activeze vorbitorii de română (artizanatul, argotismele, jargonismele, cuvintele indecente, terminologia tehnico-științifică)¹.

Așadar, a devenit deja o axiomă faptul că între unitățile lexicale ale unei limbi există diferențieri de valoare și de frecvență, adică lexicul unei limbi se diferențiază din punct de vedere funcțional și stilistic. Astfel, în sistemul lexical distingem două mari subsisteme: *fondul lexical de bază* (sau *curent, esențial, principal*) și *fondul lexical auxiliar sau suplimentar*. Dacă vocabularul de bază al limbii rămâne, în linii mari, intact de-a lungul secolelor, asigurând astfel stabilitatea sistemului lexical, și include unitățile lexicale, inclusiv pronumele, numeralele, instrumentele gramaticale, fără care nu poate fi

¹ A se vedea în această privință: Bahnaru Vasile. *Elemente de lexicologie lexicografie*. Chișinău: Editura Știința, 2008, p. 122 – 136; Bahnaru Vasile. *Elemente de semasiologie română*. Chișinău: Editura Știința, 2009, p. 109 – 148; Iordan Iorgu, Robu Vladimir. *Limba română contemporană*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 686; *Lexicologia practică a limbii române*. Chișinău: Profesional Service, 2013, p. 263-196.

vorbită limba română și fără care este inimaginabilă viața poporului român, atunci fondul auxiliar se caracterizează prin mobilitate relativ mare și include diferite straturi lexicale distincte (neologisme, arhaisme, regionalisme, argotisme, cuvinte indecente etc., etc.).

Altfel spus, când vorbim de stratificarea funcțional-stilistică, avem în vedere că sistemul lexical al limbii se diferențiază pe axa temporală – arhaic-neologic, pe axa spațială – literar – regional și pe axa socială – literar – argotism, jargonism, profesionalism etc.

2.1. Dacă vocabularul limbii, luat în ansamblul său, reprezintă un fenomen fluent, imprecis și imposibil a fi cuprins în întregime, urmează să admitem că unele elemente ale lexicului manifestă o existență mai puțin contestabilă în raport cu altele: poate fi delimitat vocabularul meseriilor sau cel al științelor, care nu evocă decât unelte, corpuri sau procedee care au fost observate sau folosite; este posibil în egală măsură să fie trasate anumite limite pentru vocabularul social, pentru limbajul popular, de exemplu. Ambiguitatea este mult mai mare pentru termenii arhaici: cine ne asigură că un termen a încetat de a fi folosit? Această ambiguitate este completă chiar când este vorba de vocabularul uzual. Uzual pentru cine? Unde? În ce condiții? În acest context, Georges Matoré susține că „personajul căruia i se adresează lexicul uzual al Dicționarului Academiei este o ființă abstractă căreia nu-i putem atribui decât caractere negative: el nu este lipsit de cultură, dar este străin față de toată tehnicitatea, el respinge grosolănia și relele moravuri, el nu l-a citit nici pe Marot, nici pe Mallarmé, nici pagina economică din *Monde*” (Matoré, p. 201).

Ca orice sistem natural, așa cum este limba, sistemul lexical are un **centru** în care sunt amplasate toate cuvintele absolut necesare funcționării normale și o **periferie**, care cuprinde subsistemele lexicale secundare, suplimentare, între centru și periferie existând, în mod normal, zone de tranziție. În mod ideal, „dicționarul explicativ al limbii naționale urmează să includă toate elementele care intră în componența sistemului lexical, atât domeniile ei centrale, cât și cele periferice” (Сороколетов, 250). În realitate, un astfel de dicționar este irealizabil și poate fi realizat exclusiv în imaginație.

Pentru a determina volumul *lexicului curent, esențial, fundamental, uzual sau de bază*, au fost utilizate diferite metode și procedee. Mai întâi, s-a constatat că vocabularul uzual cuprinde simultan vocabularul limbii vorbite și cel al limbii scrise, „dar nici unul, nici altul din aceste categorii nu este definisabil, întrucât limitele ce le separă sunt imprecise: limba poeziei și cea a teatrului nu sunt ele vorbite înainte de a fi scrise?” (Matoré, p. 200). Astfel, pentru franceza elementară sau de bază a fost stabilită în baza metodei statistice, pornind de la un eșantion al limbii vorbite înregistrate direct pe bandă de magnetofon, un număr finit de cuvinte care ar constitui vocabularul de bază al limbii franceze. Această metodă statistică constă în calcularea numărului de ocurențe ale unui cuvânt într-un număr concret de texte, determinându-se astfel pentru cuvântul dat gradul lui de frecvență. Totodată, indicele de frecvență se cere să fie corectat prin acel număr de texte în care apare acest cuvânt. „Eroarea comisă de savanții și de cercetătorii care utilizează criteriul frecvenței a fost de a crede că este posibil de a număra cuvintele unui vocabular ca și cum se puteau număra ouăle dintr-un coș izolând pe cele mari de cele mici” (Matoré, pp. 224-225). Pentru a evita erorile constatate în cazul folosirii frecvenței

în calitate de criteriu de identificare a lexicului uzual sau de bază, G. Matoré a utilizat „o altă metodă mai rapidă și în aparență mai puțin științifică – selectarea prin eliminare, aceasta reducându-se la următoarele: utilizând ca mijloc de referință dicționarele recente (în special *Petit Larousse*), el a radiat din aceste opere toate cuvintele care, în mod vizibil, nu aparțineau la vocabularul de bază, deși au fost necesare unele tatonări suplimentare, apelându-se la un tablou de frecvență a cuvintelor franceze stabilit pe baza dicționarului *Petit Larousse*” (Matoré, p. 225). În baza acestor metode, pentru franceză a fost determinat un număr de 2 581 de cuvinte uzuale care pot asigura comunicarea liberă în limba franceză, numărul respectiv urcându-se la 7 700 de unități dacă se iau în considerare sinonimele, antonimele, inclusiv cuvintele aflate în relații de analogie semantică.

Rămâne să admitem că numărul de cuvinte uzuale, esențiale sau de bază care formează vocabularul curent al limbii române este cam același, adică acesta se ridică la 2 500 de unități lexicale, aici fiind incluse și instrumentele gramaticale și substituturile morfologice. În cazul identificării exacte a acestora, s-ar putea apela la metoda eliminării propuse de G. Matoré. Acest fapt este demonstrat de proiectul Mariei Iliescu (Evseev, pp. 127-128) care a identificat, în funcție de frecvența unităților lexicale, o listă de 3 040 de cuvinte din fondul lexical comun sau fundamental, dintre care 1 760 sunt substantive, 447 – adjective, 631 – verbe, 114 – adverbe, 38 – pronume, 29 – prepoziții și 21 – conjuncții. O situație similară prezintă I. Iordan și Vl. Robu, care au constatat că, pentru necesitățile curente de comunicare, un vorbitor obișnuit are nevoie de circa 3 – 4 000 de cuvinte, ceea ce reprezintă doar 12.5 – 16% dintr-un inventar de 50 000 de unități lexicale înregistrate în dicționarele curente. Din cele 3-4 000 de cuvinte, 1 000 de unități sunt cele mai frecvente și reprezintă 85% din numărul de cuvinte ale unui text dat (Iordan, p. 279).

Să reținem că vocabularul din fondul comun sau curent este întrebuițat, practic, în toate stilurile și registrele limbii literare și populare: beletristic, publicistic, familiar, colocvial etc. Mai mult, el include și un număr considerabil de cuvinte numite tradițional neologice. Lexicul comun asigură continuitatea limbii în timp și spațiu, adică în evoluție istorică și pe axa teritorială de răspândire a limbii române. Vocabularul comun sau curent se opune tuturor celorlate straturi lexicale ale vocabularului, diferențiate fie din punct de vedere temporal, fie din punct de vedere spațial, fie, în fine, din punct de vedere social sau profesional. În același timp, vocabularul de bază, împreună cu sistemul gramatical și cel fonetic, constituie „nucleul limbii, factorul ei de stabilitate și de dezvoltare” (Iordan, p. 277).

2.2. Prezența vocabularului fundamental în limbajul poetic eminescian nici nu necesită a fi demonstrată, fiind suficient să reproducem doar câteva versuri din lirica lui Mihai Eminescu. Astfel, examinând următoarele fragmente din lirica eminesciană: *Cum mângâie dulce, alină ușor / Speranța pe toți muritorii! / Tristețe, durere și lacrimi, amor / Azilul își află în sânu-i de dor / Și pier, cum de boare pier norii. / Precum călătorul, prin munți rătăcind, / Prin umbra pădurii cei dese, / La slaba lumină ce-o vede lucind / Aleargă purtat ca de vânt / Din noaptea pădurii de iese și Când din stele auroase / Noaptea vine-n cetișor, / Cu-a ei umbre suspinânde, / Cu-a ei silfe șopotinde / Cu-a ei vise de amor; /*

*Câte inimi în plăcere / Îi resaltă ușurel! / Dar pe câte dureroase / Cântu-i mistic le apasă,
/ Cântu-i blând, încetinel*, constatăm că absolut toate cuvintele din aceste versuri intră în componența fondului lexical comun al limbii române.

3.0. Așa cum am menționat anterior, în funcție de diferențierea temporală a lexicului limbii, distingem unități lexicale arhaice sau învechite și unități lexicale neologice. În mod tradițional, în lingvistica română se susține că sunt considerate neologisme împrumuturile recente, intrate masiv în limbă începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, precum și o serie de cuvinte formate în interiorul limbii române prin combinarea a două sau a mai multe elemente formative, dintre care cel puțin unul este neologic. În acest context putem constata cu satisfacție că în cele două secole și mai bine, în special din momentul afirmării Școlii Ardelene, ca moment crucial al resurecției naționale și al modernizării conceptelor și a limbii române în general, asimilarea neologismelor s-a realizat într-un ritm deosebit de dinamic, îmbogățind și rafinând mijloacele de expresie, „potențând viguros romanitatea ei specifică” (Marcu, p. 7). O cantitate considerabilă de neologisme a fost luată direct din latina clasică, iar după 1848, din franceză (din domeniul medicinei, al organizării economico-sociale, al științei, tehnicii și vestimentației), din italiană (cuvinte din terminologia bancară, muzicală și teatrală, din cea a artelor plastice și din cea culinară), din germană (termeni care se referă la unelte, dispozitive ori mașini), din engleză și din varianta americană a englezei (din terminologia sportivă, cinematografie, medicină, afaceri, științe și tehnică) (Ibidem).

Unii lingviști încearcă să identifice o distincție între termenul de neologism propriu-zis și cuvintele savante sau cărturărești. Astfel, pornind de la ambiguitatea semantică a termenului *neologism* (cuvânt nou), care „cunoaște două accepții: în sens larg, este *neologism* orice cuvânt nou, împrumutat sau creat prin mijloace interne; în sens restrâns, numai cuvântul străin, împrumutat la o dată nu prea îndepărtată, se numește *neologism*” (Iordan, p. 310). În baza acestui fapt, se propune de a fi considerate „*neologisme* cuvintele împrumutate în perioada de timp acoperită de conceptul *limbă română contemporană* și despre care vorbitorii au conștiința că sunt cuvinte noi” (Ibidem). În baza acestor speculații, se ajunge la concluzia că „un cuvânt este neologism atâta timp cât este simțit ca o noutate, iar caracterul neologic al cuvintelor cunoaște diferite grade, dacă privim lucrurile de pe pozițiile evoluției limbii. La stabilirea acestei gradații trebuie să avem în vedere criteriul timpului și al frecvenței. Cu cât un cuvânt se învechește și are circulație largă, cu atât se pierde aspectul său de inovație” (Ibidem).

3.1. Cu o semnificație similară, în prezent se folosește sintagma „cuvânt recent”. În majoritatea limbilor, termenul „neologism” se aplică în principiu la toate inovațiile din vocabular: vocabule arhaice reluate în epoca modernă, termeni străini și cuvinte autohtone apărute la o dată recentă. În primul rând, acest lexic recent include achizițiile operate de diferite tehnici și mai ales de industrie, de informatică, de biologie și de medicină, după care urmează termenii care țin, mai ales, de viața economică, de politică, de geografia umană, de drept, de istorie etc.

Cu un sens apropiat de cel al termenului „neologism” și „cuvânt recent”, este folosită și îmbinarea „cuvânt străin”. Astfel, se vorbește de „afluxul de cuvinte străine” în româna modernă și de faptul că „se întâlnesc ... unele sensuri calchiate după un model străin” (Dima, p. VI).

În lingvistica română se vorbește tot mai frecvent de *lexicul savant* sau de *fondul savant*, avându-se în vedere, de asemenea, cuvintele noi, împrumutate relativ recent din unele limbi străine. Se știe că dezvoltarea permanentă a societății, a științei și tehnicii impune apariția în vocabularul oricărei limbi a numeroși termeni care să exprime noțiunile și direcțiile acestei dezvoltări și ca urmare tocmai aceste unități constituie „*fondul savant*, numit astfel pentru că s-a format din cuvintele împrumutate, în marea lor majoritate, pe cale livrescă, odată cu obiectele și noțiunile denumite” (Evseev, p. 126).

De obicei, se crede că neologismul este un cuvânt a cărui formă și sens sunt în egală măsură noi. Acest lucru este adevărat în unele cazuri: de exemplu, când se formează un cuvânt pornindu-se de la un alt cuvânt existent în română (de această dată este edificator următorul exemplu: verbul *a justifica* vine din fr. *justifier*, iar substantivul *justificare* și adjectivul *justificabil* sunt create pe teren românesc, aceeași situație identificând și în cazul cuvintelor: *juridic* și *juridicește*, *ozon* și *a ozonifica*, *diversiune* și *diversionism*, *profesional* și *a profesionaliza*, *a nichela* și *nichelator*, *a planifica* și *planificator*, *a califica* și *a descalifica* sau *a recalifica*, *miniatură* și *miniatural* etc.). În alte cazuri, cuvântul era deja folosit înainte, dar cu o altă accepție (confr.: *crainic* „persoană care aduce la cunoștință populației poruncile domnești sau ale autorităților” și *crainic* „persoană care citește informațiile, comunicările, știrile oficiale, anunță programul etc. la un post de radio, de televiziune sau la o manifestare publică; spicher”).

La o analiză cât de cât serioasă a inventarului de cuvinte al dicționarelor explicative se constată că mai bine de jumătate din vocabularul limbii române moderne este format din neologisme intrate în limbă în decursul ultimului secol și ceva. Unele din aceste noutăți de vocabular, provenind direct din limbi străine, sunt asimilate bine de marele public care le folosește fără muștrări de conștiință, deși sunt foarte criticate de puriștii noștri. Acestea sunt, de cele mai multe ori, luate din engleză sau din varianta ei americană și dacă este cazul să fie prezentate în dicționar, atunci urmează să fie însoțite de mențiunea *anglicism* sau *americanism*, mențiune care, în opinia noastră, ar putea apărea ca o indicație obiectivă a unei surse de împrumut recent sau ca o condamnare.

3.2. Situația existentă în lingvistica română în raport cu termenul neologism, ne-a determinat să emitem ideea că acest termen urmează să fie rezervat numai pentru cuvintele împrumutate de curând dintr-o limbă străină, cele formate pe teren românesc cu ajutorul resurselor interne de derivare sau calchiate după modele străine, iar celelalte unități lexicale, cele mai multe „fiind bătrâne ca iarna” în română, urmează să fie repartizate la straturile lexicale corespunzătoare (vocabularul comun sau esențial, lexicul științific și tehnic, vocabularul livresc etc.). Tot în această ordine de idei, ar mai fi o soluție. Referitor la limba franceză, s-a demonstrat că „dacă se formează sau intră în franceză, cuvântul trebuie să ia caracterele unui cuvânt „francez”, fie fizionomia de cuvânt

non-savant, fie fizionomia de cuvânt savant, întrucât lexicul nostru se împarte începând cu ultima perioadă a Evului Mediu în aceste două tipuri” (Wagner, p. 31). Să amintim că în română a avut loc un proces similar și, ca urmare, vorbitorii limbii române fac distincția dintre cuvintele vechi sau străvechi ale limbii, care se deosebesc mai ales prin aspectul lor fonetic, și cuvintele intrate în limbă pe cale savantă sau livrescă, care de asemenea au o formă fonetică distinctă în raport cu cele neoașe. Din aceste considerente suntem de părere că a sosit timpul să renunțăm la termenul *neologism* (cu o semnificație atât de extinsă, cunoscută numai în lingvistica română) pentru a numi aceste unități *cuvinte savante*, iar semnificația termenului *neologism* să fie limitată la denumirea cuvintelor intrate recent în limbă fie dintr-o limbă străină, fie formate în română, fie calchiate după unele modele străine. În ceea ce privește sintagma „cuvinte străine”, aceasta urmează să fie utilizată în sensul ei direct și să fie rezervată numai cuvintelor luate din alte limbi cu tot cu ortografia și ortoepia originară, fără a se fi acomodat la normele fonetice și morfologice ale limbii române.

3.3. Examinând modul de funcționare a „neologismelor”, constatăm că acestea fac parte din cele mai variate stiluri și registre ale limbii: literar, publicistic, popular, livresc, familiar, științific, tehnic etc. Mai mult, o mare parte din aceste unități lexicale numite neologice au pătruns în limbajul comun al vorbitorilor de limbă română. Și încă un moment de importanță deosebită: o parte considerabilă a așa-ziselor neologisme a pătruns în română odată cu primele monumente de proporții scrise în română, avându-se în vedere cărțurari de talia lui Dosoftei, Antim Ivireanu, Dimitrie Cantemir, cronicarii moldoveni și cei munteni (Pușcariu, p. 376-377), chiar dacă unii lingviști subapreciază rolul acestor cuvinte pe motivul că lucrările autorilor enumerați mai sus nu s-au bucurat de o circulație deosebită la vremea lor, fără să se ia în calcul numărul redus de persoane cărțurare la acea vreme, întrucât „cărțuraria” a căpătat un caracter de masă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dacă nu chiar în prima jumătate a secolului al XX-lea (Iordan, p. 29).

În încheiere, nu am vrea decât să întrebăm dacă sunt sau nu neologisme cuvintele de tipul *astronom, atomist, calendar, catalog, colos, cometă, comisar, consul, custodie, dictator, epitropie, fantastic, figură, filosof, filosofic, filosofie, generozitate, instrument, labirint, melodie, monarhie, monedă, muzică, organ, piramidă, planetă, politică, pompă, pompos, retor, sentință, silogism, sinceritate, stemă, teatru, tiran, tiranie* etc. (frecvente de altfel și în lirica eminesciană) și cum în cele 200-400 de ani acestea au putut să-și păstreze „prospețimea” neologică? La această întrebare pretins retorică, răspunsul nu poate fi decât unul: acestea, cu mici excepții, sunt unități lexicale care fac parte din fondul savant al limbii, iar unele chiar din cel comun, iar această opinie poate fi demonstrată cu ușurință în baza lexicului savant atestat în lirica lui Mihai Eminescu. Anume din aceste considerente în paginile ce urmează nu vom examina cuvintele savante din limbajul poetic eminescian, concentrându-ne atenția asupra celorlalte categorii de cuvinte.

3.4. Așadar, din punctul de vedere al stratificării temporale a lexicului, vocabularul arhaic din lirica lui Mihai Eminescu se opune celui savant sau livresc. *Arhaisme* sunt etichetate cuvintele care au încetat a mai fi frecvente în limbă, trecând în fondul pasiv al

acesteia, ca treptat să fie date uitării de generațiile care vin în loc. La nivel lexico-semantic există arhaisme lexicale (de exemplu: *crâșmă, crâșmar, dugheană, dughenar, prăvălie, feredeu, heleșteu, simbrie, voroavă* etc.) și arhaisme semantice (a se vede substantivul *moșie* cu sensul de „pământ strămoșesc; patrie”: „*Spancioc este încă tânăr. În inima lui este iubire de moșie*” – C. Negruzi). Prin urmare, arhaismele sunt cuvinte vechi ieșite din circulație și înlocuite cu alte cuvinte (vezi: *feredeu – baie, oștean – soldat* sau *ostaș, florar – aprilie, cireșar – mai, cuptor – iulie, brumăre – octombrie* etc.) sau cuvinte care au dispărut o dată cu dispariția obiectului denumit de acestea (comp.: *opaiț, ițari, îmblăciu, opincă, berneveci* etc.).

Tot în categoria arhaismelor ar trebui incluse *istorismele*, întrucât acestea, ca și arhaismele, nu mai sunt în uzul limbii contemporane, fiind date uitării odată cu trecerea perioadei de timp în care erau folosite. Din categoria acestora fac parte unitățile lexicale din perioada veche și din cea a dominației turcești asupra țărilor române: *agă* „ofițer de ieniceri” și „prefect de poliție”, *domnitor* „conducător ereditar sau ales de boieri al Țărilor Române”, *logofăt* „demnitar superior al curții domnești”, *jitnicer* „boier responsabil de grânele domnești”, *dărăban* „infanterist”, *pușcaș* „artilerist”, *haraci* „bir plătit Porții Otomane”, *uric* „bun transmis prin moștenire”, *vodă* „conducător ereditar sau ales de boieri al țărilor române” etc. Tot în categoria istorismelor includem și cuvintele ce urmează: *divan, mazil, răzeș, boier, medelnicer, căminar, adjutant* „(ieșit din uz) plutonier de aviație” etc.

Chiar în situația în care cuvântul arhaic sau istoric este urmat de mențiunea „în Ev. Med., în Imperiul Otoman”, acesta se cere a fi considerat drept un element arhaic românesc (împrumutat din turcă), indicându-i-se semnificația respectivă (a se vedea **achingii** s.m. pl. „Călăreți turci care trăiau din pradă de război”). De altfel, dicționarele nu fac o distincție netă între arhaisme și istorisme, astfel substantivul *beizade* este marcat cu mențiunea *arh.* (DEXI) sau *inv.* (DEX), deși acesta ar putea fi calificat ca istorism.

În fine, este absolut necesar să menționăm că este inadmisibil să fie confundate cu arhaismele sau cu istorismele unitățile lexicale împrumutate din unele limbi europene care denumesc realități specifice pentru antichitatea greacă sau romană, care, în dicționar, sunt prezentate cu mențiunile „în Grecia antică” (a se vedea: **agora** s.f. „Piață publică centrală în care aveau loc principalele activități publice, civile, religioase, economice”; **agoranom** s.m. „Magistrat responsabil de controlul pieței, de controlul activității economice al cetății”; **aditon** s.n. „Încăpere secretă a unui templu grecesc”), „în antic. romană” (a se vedea: **aerarium** s.n. „Tezaur public”), „în antic.” (a se vedea: **agonal** adj. „Care ține de agonale”) sau „în mit. Greacă” (a se vedea: **amazonomahie** s.f. „Luptă a amazoanelor cu diverși eroi”) etc.

3.5. În continuare ne propunem să identificăm cuvintele învechite sau arhaice din lirica antumă a lui Mihai Eminescu. Examinând lexicul liricii eminesciene pe axa temporară, am atestat un număr impunător de unități care fie că sunt arhaice, fie că sunt învechite. În această ordine de idei se impun următoarele cuvinte învechite atestate în lirica eminesciană antumă (fără a prezenta și semnificația și etimologia acestora, dar indicând, în paranteze, pagina din volumul de care am beneficiat la elaborarea acestui material):

Filosof de-aș fi – simțirea-mi ar fi vecinic la aman! (p. 69); *Vezi bejării de albine, Armii grele de furnici...* (p. 120); *Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română* (p. 168); *Sta zâmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte* (p. 168); *Durduind soseau călării ca un zid înalt de sulii* (p. 168); *De năvod – cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie* (p. 68); *Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din chaos* (p. 161); *Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl!*...(p. 155); *Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute* (p. 156); *Și, în chaosul uitării, oricum orele alerge* (p. 179); *Și din a chaosului văi Un mândru chip se-ncheagă* (p. 189); *Și din a chaosului văi* (p. 195); *Din chaos, Și m-aș întoarce-n chaos...* (p. 196); *Nu vedeți ce-nțelepciune e-n făptura voastră chiară?* (p. 70); *Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată* (p. 100); *Danțul, muzica, pădurea, Pe acestea le-ndrăgii* (p. 123); *Iar duh dă-i tu, Zamolxe, sămânță de lumină* (p. 113); *Din duhul gurii tale ce arde și îngheață* (p. 113); *În darn răsună vocea-mi de eco repetită* (p. 47); *În fantazii mândre ea își face cale* (p. 31); *Ce idei se-nșiră dulce în mâteasca-i fantazie?* (p. 69); *Să visăm favori și aur, tu-n cotlon și eu în pat* (p. 70); *Filomele-i țin orchestral* (p. 120); *Fugarul ușor Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă Al negurei flor* (p. 26); *Lună, Soare și Luceferi El le poartă-n a lui herb* (p. 120); *Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic* (p. 53); *În izvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut* (p. 169); *Ați ajuns acum de modă de vă scot din letopiseț* (p. 169); *Că-n veci nu se îmbracă în veștede vestimente Misteriul cel sânt* (p. 47); *Și nații călătoare, împinse de a mea, Umplut-au sperioase pustiul pân' la poluri* (p. 109); *Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod* (p. 107); *Un obrăzar de ceară părea că poartă el* (p. 116); *Pe când bolta-n fundul Domei stă întunecoasă, mare, Nepătrunsă de-ochii roșii de pe mucuri ostenite* (p. 71); *Cu-aripile-ostenite, un alb ș-un negru corb* (p. 112); *O pasăre plutește cu aripi ostenite* (p. 137); *Nepătrunsă de-ochii roșii de pe mucuri ostenite* (p. 71); *Pe când ca profume pe blânda ei față Plutesc sărutări* (p. 25); *Pe când ca profume pe blânda ei față Plutesc sărutări* (p. 25); *Noi reducem tot la pravul azi în noi, mâini în ruină*.(p. 56); *Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură* (p. 171); *Abia candela cea tristă cu reflectul ei roz-alb* (p. 71); *În darn răsună vocea-mi de eco repetită* (p. 47); *Cum oare din noianul de neguri să te rump* (p. 233); *Țapăn, drept, cu schiptru-n mână, șede-n perine de puf* (p. 106); *Făcând să-i apară în negru talar* (p. 32); *Ca a nopții poezie, Cu-ntunericul talar* (p. 41); *Să pot recunoaște trăsurile-ți pale* (p. 62); *Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr* (p. 155); *Că sprijină vecia-ntreagă Și-nvârte universu-ntreg* (p. 221); *Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tânăr și ferice* (p. 54); *Filosof de-aș fi – simțirea-mi ar fi vecinic la aman!* (p. 69); *Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă* (p. 106); *Și stelele ce vecinic pe ceruri colindează* (p. 110); *– O, mag, de zile vecinic, la tine am venit* (p. 112); *Numai tu de după ele Vecinic nu te mai arăți!* (p. 136); *Pierdută vecinic pentru mine* (p.141); *Și vecinic n-o să mi-o mai iert* (p.141); *Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai sature* (p 175); *Vecinic este numai râul: râul este Demiurg* (p. 176); *Din sânul vecinicului ieri Trăiește azi ce moare* (p. 197); *O apă vecinic călătoare Sub ochiul tău rămas pe loc?* (p. 246); *Din noaptea vecinicei uitări În care toate curg* (p. 248); *Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tânăr și ferice* (p. 54); *Aceasta este arta ce sufletu-ți deschide Naintea vecinicii,*

nu corpul gol ce râde (p. 82); *Noaptea-adânc-a vecinicie el în șiruri o dezleagă* (p. 155); *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie* (p. 156); *Astfel, într-a vecinicie noapte pururea adâncă* (p. 156); *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie* (p. 156); *Și cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne-nvață* (p. 161); *Cu vecinicia sunt legat, Ci voi să mă dezlege* (p. 191); – *De greul negrei vecinicii, Părinte, mă dezleagă* (p. 196); *Căci în priviri citeam o vecinicie* (p. 217); *În toată neagra vecinicie O clipă-n brațe te-am ținut* (p. 231); *Naintea vecinicie, nu corpul gol ce râde* (p. 82); *Ș-o să-mi răasai ca o icoană A pururi verginei Marii* (p.141).

3.6. Așa cum am constatat anterior, lexicul limbii române se diferențiază nu numai din punct de vedere temporar, adică pe axa temorală, ca în cazul arhaismelor și neologismelor, ci și din punct de vedere spațial, teritorial. Vocabularul regional, fiind forma cea mai cunoscută a diferențierii teritoriale a sistemului lexical al limbii, constituie, în lirica lui Mihai Eminescu, un subansamblu distinct de unități lexicale. În general, lexicul regional, se opune, din punctul de vedere al extinderii spațiale, lexicului literar care este cunoscut și utilizat pe tot spațiul locuit de români. Așadar, regionalismele, inclusiv vocabularul regional, sunt specifice vorbirii populare din anumite zone populate de români. Cu alte cuvinte, în orice regiune, fie comună sau sat, constatăm prezența unor unități lexicale care nu sunt cunoscute în alte părți. În acest sens sunt concludente următoarele exemple: *a aburca, acătării, adicălea, alde, aracan, a bălăcări, belea, calabalâc, hachiță, ibovnic* etc. Astfel, lexicul liricii eminesciene, ca și alte documente de limbă, vine să demonstreze că limba română comună cunoaște două procese diametral opuse de evoluție. Pe de o parte, constatăm prezența unei relații de continuitate teritorială dintre diferite graiuri, iar, pe de altă parte, constatăm o discontinuitate dintre diferite graiuri. În același timp, urmărind funcționarea limbii pe axa teritorială, ajungem la concluzia că această continuitate a limbii se bazează pe prezența elementelor comune, care asigură unitatea limbii, iar discontinuitatea marchează prezența diferențelor locale. În acest context, urmează să amintim că delimitarea strictă dintre lexicul comun și cel regional se poate face în baza cercetării dialectale a limbii.

Totodată, în acest context este momentul potrivit să amintim că limba română, cu toate micile ei diferențieri regionale, se caracterizează printr-o unitate inimaginabilă în raport cu celelalte limbi romanice și nu numai. Dacă vorbitorii unor limbi europene (italiana, franceza, germana etc.) pot comunica între ei numai datorită cunoașterii limbii literare unice, atunci românii, chiar vorbind limba „de-acasă”, adică graiul lui de baștină, se pot înțelege cu orice român, indiferent din ce zonă este originar cel din urmă, așa cum diferențele de pronunție și cele lexicale sunt cunoscute, de regulă, de cei mai mulți vorbitori de română. Dacă admitem că este vorba de o comunitate regională în care oamenii spun *burtă, a ciupi, cimitir, plapumă, varză, pepene verde, pepene galben* etc. și de o altă comunitate vecină sau îndepărtată în care oamenii spun *foale* sau *pânțece, a pișca, țintirim, oghial, curechi, harbuz, zemos* etc., analizând această situație, vom constata că înțelegerea și comunicarea verbală dintre vorbitorii celor două comunități se realizează practic fără niciun obstacol în pofida acestor deosebiri insignifiante

de vocabular și eventual de pronunție. Astfel este întru totul justificată constatarea că „pe teritoriul lingvistic românesc nu există o diversificare atât de adâncă, încât să dea naștere unui fel de bilingvism, adică la situații în care vorbitorii unui grai să vorbească acasă graiul local, iar atunci când depășesc zona acestui grai să fie nevoiți a folosi limba comună a întregului popor ca pe o altă limbă, nici în ceea ce privește fonetismul, nici în ceea ce privește lexicul, nemaivorbind și de sistemul lexical” (Iordan, p. 29).

Examinarea regionalismelor, în special a moldovenismelor lexicale, din poezia antumă a lui Mihai Eminescu vine să confirme această aserțiune a lingviștilor menționați anterior. Acestea fiind spuse, urmează să constatăm că autorii de dicționare nu includ în inventarul de cuvinte unitățile regionale cu o circulație extrem de restrânsă (Dima, p. VII). În funcție de obiectivele dicționarelor, unele dintre acestea includ unitățile regionale care „sunt prezentate suficient de larg în operele artistice ale unor autori diferiți sau care desemnează obiecte, fenomene, noțiuni deosebit de importante și de caracteristice pentru viața și existența etc. populației unei sau altei regiuni, fiind cunoscute și în alte părți” (*Slovarul russo-român în cinci volume*, p. 7) Evident, aceste prescripții nu au caracter obligatoriu, însă pot sugera anumite soluții în cazuri concrete, când este vorba să includem un cuvânt de acest fel în lista unităților de dicționar.

3.7. În continuare vom enumera moldovenismele lexicale atestate în limbajul poetic eminescian:

Aș vrea să văd acuma natala mea vâlcioară / Scăldată în cristalul părăului de-argint (p. 28); *Sufletul mi-apasă nouri de suspine, Bucovina mea!* (p. 31); *Sau ca un nour gonit de vânt* (p. 48); *Stă și azi în fața lumii o enigmă n'explicită / Și veghează-o stâncă arsă dintre nouri de eres.* (p. 53); *O buhă care, țipând a jele* (p. 48); *Cum printre nouri galbena stelă* (p. 49); *Rumpe coarde de aramă cu o mână amorțită* (p. 53); *El intră să vad-acolo tot trecutul. – I se rumpe Al lui suflet când privește peste-al vremurilor vad* (p.65); *Dintr-un colț pe-o sofă roșă eu în fața lui privesc* (p. 63); *Este regele: în haină de-aur roș și pietre scumpe* (p.65); *Noaptea zeei se preumblă în vestmintele lor dalbe* (p.65); *De orașul care iese din pustiile de jele* (p. 67); *În pod miaună motanii – la curcani vânăți-i creasta Și cu pasuri melancolici meditănd umblă-n ogradă* (p. 68); *Un palat, borta-n perete și nevasta – o icoană* (p. 68); *Pe pereți cu colb, pe podul cu lungi pânze de painjen* (p. 68); *Pe pereți cu colb, pe podul cu lungi pânze de painjen* (p. 68); (Dară eu – ce-mi pasă mie – bietul „ins!“ la ce să-l purec? (p. 69); *De-aș putea să dorm încaltea. – Somn, a gândului odină* (p. 70); *Și cununi de flori uscate fășâiesc amirosind* (p. 71); *În stindardul roș și fruntea-i aspră-adâncă, încrețită* (p. 73); *Am urmat pământul ista, vremea mea, viața, poporul* (p. 75); *Se mișcă batalioane a plebei proletare, Cu cușme frigiene și arme lucitoare* (p. 84); *Căci flamura cea roșă cu umbra-i de dreptate Sfințește-a ta viață de tină și păcate* (p. 84); *Pe maluri zdrumicate de aiurirea mării* (p. 85); *Uimit privea Cezarul la umbra cea din nouri* (p. 85); *Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă* (p. 92); *Și atunci c-obrazul roș* (p. 90); *Și-i grăi cu grai de jele* (p. 90); *Drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur* (p. 93); *Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu* (p. 93); *S-adun flori în șezătoare / De painjen tort să rumpă* (p. 94); *S-adun flori în șezătoare / De painjen tort*

să rumpă (p. 94); *Sun-un grier sub o grindă*, (p. 99); *Unde-ajung par văruiete zid, podele, ca de cridă* (p. 99); *Încărcată de o bură, de un colb de pietre scumpe* (p. 100); *După pânza de painjen doarme fata de-mpărat* (p. 100); *Înecată de lumină e întinsă în cravat* (p. 100); *Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăştie* (p. 100); *Pânza cea acoperită de un colb de pietre scumpe* (p. 100); *Iar voinicul s-apropie și cu mâna sa el rumpe* (p. 100); *Ea zâmbind și trist se uită, șopotește blând din gură: a șopti* (p. 100); *Și când inima ne crește de un dor, de-o dulce jele* (p. 102); *Când pierdută razimi fruntea de-arzătorul meu obraz* (p. 102); *Ea-și acopere cu mâna fața roșă de sfială* (p. 102); *Ochii-n lacrimi și-i ascunde într-un păr ca de peteală* (p. 102); *S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr* (p. 103); *Să te primbli și să numeri scânduri albe în cerdac?* (p. 104); *În coliba împistrită ea să nasc-un pui de prinț* (p. 104); *În zadar ca s-o mai cate tu trimiți în lume crainic* (p. 104); *Tristă-i firea, iară vântul sperios vo creangă farmă* (p. 104); *Pe potica dinspre codri cine oare se coboară?* (p. 104); *Lumina cu mucul negru într-un hârb un roș opaiț* (p. 105); *Își ascunde fața roșă l-a lui piept duios de mire* (p. 105); *Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt* (p. 106); *El ștergarul i-l desprinde și-l împinge lin la vale* (p. 106); *Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace* (p. 106); *Țapăn, drept, cu schiptru-n mână, șede-n perine de puf* (p. 106); *Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii* (p. 107); *Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur* (p.107); *Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur* (p. 107); *În veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec* (p. 107); *În veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec* (p. 107); *Și păru-i de-aur curge din raclă la pământ* (p. 108); *Și păru-i de-aur curge din raclă la pământ* (p. 108); *Pe funii lungi coboară sicriul sub perete* (p. 111); *În juru-i fug ca visuri – prin nouri joacă lună* (p. 111); *O dulce întrupare de-omăt* (p. 114); *Prin vânt, prin neguri vine – și nouri s-aștern* (p. 114); *În salele pustie lumine roși de torții* (p. 115); *Pe-oglinzi de marmuri negre un negru nimizez* (p.115); *Dar buzele ei roșii păreau că-s sângerate* (p. 117); *Sara vine din ariniști* (p. 124); *Și prin cărțile în vravuri Umblă șoarecii furiș* (p. 128); *Inima din loc îmi sare Când aud că sună cleampa...*(p.129); *Șuieram l-a ei chemare Ș-am ieșit în câmp râzând* (p. 134); *Și aceiași pomi în floare Crengi întind peste zaplaz* (p. 135); *El este-al omenimei izvor de mântuire* (p. 138); *Ș-aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă, Ce-o să asmuțe căinii, ca inima-mi s-o rumpă* (p 139); *Tot alte unde-i sună aceluiași pârău* (p. 151); *Iar dacă împreună va fi ca să murim, Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim* (p. 153); *Pe când luna strălucește peste-a tomurilor bracuri* (p. 155); *Facem pe pământul nostru mușunoaie de furnici* (p. 156); *Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș* (p. 156); *Este drept că viața-ntreagă, Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă* (p. 157); *De a pururi, pretutindenii, în ungherul unori crieri* (p. 157); *Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari* (p. 157); *Printre tomuri brăcuite așezat și el, un brac* (p. 157); *Printre tomuri brăcuite așezat și el, un brac* (p. 157); *Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii* (p. 162); *După vremuri mulți veniră, începând cu acel oaspe* (p. 167); *Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni* (p. 167); *Iar în iarba înflorită, somnoros suspin-un grier...*(p.173.); *Respirarea cea de ape îl îmbată, ca și sara* (p.173);

Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara (p.173); *O, arată-mi-te iară-n haină lungă de mătășă* (p.173); *Povestesc ele-nde ele numai dragostele noastre* (p 175); *Poate că-i convin tuspătru craii cărților de joc* (p. 181); *Și cât de viu s-aprinde el În orișicare sară* (p. 185); *Ușor el trece ca pe prag Pe marginea ferestei* (p. 186); *Căci este sara-n asfințit Și noaptea o să-nceapă* (p. 198); *Lasă grija sfinților În sama părinților* (p. 202); *Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi* (p. 216); *O, ceas al tainei, asfințit de sară* (p. 218); *Ca-n țintirim tăcere e-n cetate* (p. 219); *Nime-n lume nu ne știe* (p. 226); *Nime-n lume nu ne știe* (p. 226); *Nime-n lume nu ne simte* (p. 226); *Nime-n lume nu ne vede* (p. 226); *Din valurile vremii, iubita mea, rășai Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai* (p. 233); *Ah! acum crengile le-ndoaie Mănuțe albe de omăt* (p. 247); *Sara pe deal buciumul sună cu jale* (p. 249); *Nourii curg, raze-a lor șiruri despică* (p. 249); *Clopotul vechi umple cu glasul lui sara* (p. 249); *Ți-aduci aminte cum pe-atunci Când ne primblam prin văi și lunci* (p. 253).

Ceea ce merită să reținem din aceste exemple este faptul că Mihai Eminescu făcea uz de unitățile lexicale frecvente în graiul moldovenesc mai ales din considerente poetice, probă supremă în acest context servind faptul că poetul utilizează atât variantele regionale ale cuvintelor, cât și formele lor literare, normate. A se vedea: *țintirim – cimitir, jele – jale, omăt – zăpadă, nime – nimeni, colb – praf, grier – greier, crier – creier, roș - roșu, a căta – a căuta, potică – potecă, patemă – patimă* etc.

4. Întrucât în rândurile anterioare am insistat asupra regionalismelor specifice graiului moldovenesc, în continuare vom examina alte variante de regionalisme, care, deși sunt cunoscute mai multor graiuri nord-dunărene, nu sunt considerate ca fiind variante literare, din care considerente dicționarele, deși le includ în registrul lor de cuvinte, le califică drept regionalisme, fără a le indica zona lor de circulație, fapt ce ne determină să considerăm această categorie de cuvinte ca fiind identificată în funcție de apartenența socială a vorbitorilor, indiferent de provincia de origine. Altfel spus, de această dată este vorba de stratificarea lexicului pe axa socială. Prin urmare, alături de diferențierea temporală și cea spațială, lexicul limbi se diferențiază din punct de vedere social. În acest caz este vorba de un anumit număr de unități lexicale care funcționează numai în vorbirea unor anumite clase, pături sau grupări sociale. Cuvintele ce țin de diferențierile sociale sunt, în raport cu lexicul limbii române comune, unități periferice, din care cauză și apare problema includerii sau excluderii lor din inventarul de cuvinte al dicționarelor, adică dacă pot fi acestea considerate ca făcând parte din sistemul lexical al limbii literare sau nu.

4.0. În această ordine de idei sunt concludente următoarele variante de unități lexicale atestate în lirica eminesciană:

Și negrele-i bucle ondoală-n zefire (p. 25); *Cinsă-n aur, aur, aur, Atunci este un tezaur* (p. 34.); *Se deseamnă-un viitor!* (p. 35); *Dar cel puțin nu spuneți că aveți simțiminte* (p. 47); *Că-n veci nu se îmbracă în veștede vestminte* (p. 47); *Misteriul cel sânt* (p. 47); *Alerg pe calea vieții mele, O buhă care, țipând a jele* (p. 48); *Nu-i loc aicea, ci numa-n stele* (p. 49); *Numai prin chaos tu îmi apari* (p. 49); *Și moartea ta n-o plâng, ci mai fericesc O rază fugită din chaos lumesc* (P. 61); *Și aude-n cer un tunet și un gemet pe pământ...* (p. 50); *Dar azi vâlul cade, crudo! dismejit din visuri sece* (p. 52); *Cu diadema-i de stele,*

cu surâsul blând, vergin (p. 52.); Zace palida vergină cu lungi gene, voce blândă (p. 53); Cu zâmbirea de vergină, cu glas blând, duios, încet (p.55); Voi urmați cu răpejune cugetările regine (p.55); Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare (p. 64); Noaptea zeii se preumblă în vestimintele lor dalbe (p. 65); Au aflat sâmburul lumii, tot ce-i drept, frumos și bun (p. 66); Memfis, Teba, țara-ntreagă coperită-i de ruine (p. 66); Prin deșert străbat sălbatec mari familii beduine (p. 66); Din a valurilor sfadă prorociri se aridic (p. 66); Cum nu sunt un șoarec, Doamne, – măcar totuși are blană (p. 68); Cea ce-ncunjură mulțimea i-o romantică copilă (p. 69); Ziua tologit în soare, pândind cozile de șoaric (p. 69); De-oi petrece-ncă cu mâțe și cu pureci și cu luna (p. 70); Genuncheată stă pe trepte o copilă ca un înger (p. 71); Contra tot ce grămădiră veacuri lungi și frunți mărețe (p. 73); Se apropie-argintoasă umbra nalt-a unui înger (p. 74); A perfecției umane și ele fac să pice (p. 82); Naintea vecinicii, nu corpul gol ce râde (p. 82); Și plângând îi pune șeaua (p. 89); O cucuvaie sură pe una se așează (p. 92); Năuntrul ei pe stâlpii-i, pereți, iconostas (p. 92); Acățat de pietre sure un voinic cu greu le suie (p. 99); Tremurând ea licurește și se pare a se rumpe, a licări (p. 100); Cu o singură trăsură măiestrit le încondeie (p. 100); Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...(p. 106); Până văd pânjenişul între tufe ca un pod (p. 107); În veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec (p. 107); În valurile Volgăi cercam cu spada vad (p. 108); Căci Odin părăsise de gheață nalta-i domă (p. 109); Trezeau din codrii vecinici, din pace secular (p. 109); Dar nu-l mai vrei pe Arald, căci nu mai vrei nimică (p. 110); Ah! unde-i vremea ceea când eu cercam un vad (p. 110); Pe piatra prăvălită pun crucea drept pecete (p. 111); Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta (p. 21); Și lumea nebunise gemând din răsputare (p. 114); Rănesc întunecimea ca pete de jeratic (p. 115); Naintea lor se nalță puternic vechii munți (p. 119); Ei trec în răpejune de râuri fără punți (p. 119); Naintea lor se mișcă pădurile de brad (p. 118.); Bătrânu-și pleacă geana și iar rămâne orb (p. 118.); Bouri nalți cu steme-n frunte (p. 121); Vei spăși greșala mumii (p. 123); Prin mișcarea naltei ierbi (p. 133); Acea tainică simțire, care doarme-n a ta harfă (p. 160); Și-n a lucrurilor peteci căutând înțelepciune? (p. 161); Și uscat foșni mătasa pe podele, între glastre (p. 174); Când tăiau în marmor chipul unei zâne după ele (p. 180); Când căzându-i în genunche, i-ar vorbi tânguitor (p. 180) etc.

4.1. Fără ca Mihai Eminescu să fie preocupat în mod special de problema stratificării stilistice a lexicului românesc în funcție de registrele lui stilistice, acest aspect al lexicului românesc se manifestă suficient de frecvent în lirica eminesciană. Cu acest prilej, am identificat unități lexicale din registrele popular, colocvial, familiar, livresc etc. ale limbii române.

4.1.0. În primul rând, identificăm aici o serie de cuvinte care sunt eminentemente poetice, autorul reușind să obțină cu ajutorul acestora efecte stilistice remarcabile. În această ordine de idei amintim doar câteva cuvinte din această categorie: *Ș-acel regeal poeziei, vecinic tânăr și ferice* (p. 54); *El ades suit pe-o piatră cu turbare se-nfășoară* (p. 73); *Ele stârnesc în suflet ideea neferice* (p. 81); *Și sprâncenele arcate fruntea albă i-o încheie* (p. 100); *Vei spăși greșala mumii* (p. 123); *Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl!...* (p. 155); *Când ochiul tău cel mândru străluce în afară* (p. 250).

4.1.1. Evident, categoria cuvintelor din registrul popular este cea mai numeroasă. Propunem în continuare o serie de cuvinte din registrul popular atestate frecvent în lirica eminesciană:

Din demon făcui o sântă, dintr-un chicot, simfonie (p. 52); *Racle ce încap în ele epopeea unui scald* (p. 64); *Ce idei se-nșiră dulce în mâteasca-i fantazie?* (p. 69); *De-ar fi-n lume numai mâte – tot poet aș fi? Totuna...* (p. 69); *După chip ș-asemănare a creat mâteșcul neam* (p. 70); *De-oi petrece-ncă cu mâte și cu pureci și cu luna* (p. 70); *Nu căta în depărtare Fericirea ta, iubite!* (p. 76); *Frumsețile-ne tineri bătrânii lor distrug* (p. 81); *Văzduhul scânteiază* (p. 92); *Dacă boiul mi-l înmlădiu, dacă ochii mei îmi plac* (p. 101); *O, rămâi, rămâi la mine, tu, cu viers duios de foc* (p. 102); *Tu-ți arzi ochii și frumseța...* (p. 103); *Când coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic* (p. 106); *Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...* (p. 106); *Și-n glas purtat de cântec simții duiosu-i viers* (p. 138); *Atunci lumea-n căpățână se-nvârtea ca o morișcă* (p. 161); *Naintea nopții noastre umblă Crăiasa dulcii dimineți* (p. 221); *Tremurând cu unde-n spume, Între trestie le farmă* (p. 227); *Și când răsai nainte-mi ca marmura de clară* (p. 250).

4.1.2. De asemenea, în lirica eminesciană am atestat unele unități lexicale care au o frecvență redusă, inclusiv în registrul popular, deși acestea dispun de un potențial semantic și artistic distinct. Pentru a ne convinge de cele afirmate, prezentăm mai jos câteva exemple din categoria cuvintelor rare:

Din nou prin glorii calcă, cu fața înzeită (p. 46); *Virtutea despletită și patria-ne zeie* (p. 47); *Prin neagra noapte cum un fanar* (p. 49); *Sufletu-ți arde-n sufletul meu C-o flamă dulce, tainică, lină* (p. 49); *Visul selbelor bătrâne de pe umerii de deal* (p.55); *Palmii risipiți în crânguri auriți de-a lunii rază* (p.65); *Aș striga: o, motănime! motănime!* (p. 70); *De-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare* (p. 70); *Ce-ți lipsește să fii înger – aripi lungi și constelate* (p. 72); *Și în mâna-i înșeprată, mâna ei îngustă, mică* (p. 73); *Domnind semeț și tânăr pe roinicele stoluri* (p. 109); *O, eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseți* (p. 169).

4.1.3. În fine, Mihai Eminescu, deși nu este preocupat în mod special de această problemă în poezia sa, apelează, uneori, la crearea unor unități lexicale proprii. În primul rând, este vorba de celebrul verb eminescian *a heiniza*, derivat de la numele propriu Henrich Heine, renumit poet german romantic: *Noaptea-n pod, cerdac și streșini heinizând duios la lună* (p. 69), vers în care poetul sugerează ideea că toată motănimea face/recită noaptea poezie, în stilul poetului german.

Mihai Eminescu a preluat din limbile occidentale substantivul *scald* „vechi poet scandinav”: *Racle ce încap în ele epopeea unui scald* (p. 64). Se pare că Mihai Eminescu este unul dintre primii autori români care a utilizat substantivul *orizon*, probă concludentă în această ordine de idei fiind forma acestuia similară celei din franceză: *Dar un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării, Dă orizon nemărginit Singurătății mării* (p. 194), deși Mihai Eminescu a cunoscut și utilizat în poezia sa și forma literară a acestui substantiv: *Orizontun-tunecându-l, vin săgeți de pretutindeni* (p. 167). De altfel, varianta învechită *orizon* era justificată la acea vreme (a se compara formele: lat. *horison*, *-ntis*, ngr. *orizon*, fr. *horizon*), deși în germană și italiană circulau formele cu *-t* final: germ. *Horizont*, it. *orizzonte*, care au devenit ulterior variante normative în limba română.

Nu este exclus ca verbul *a binezice* să fie o creație eminesciană (A se vedea; *Să pot a binezice cu mintea-nflăcărată, Visările juniei, visări de-un ideal*, p. 29), având drept model verbul *a binecuvânta*, mai ales că acest model derivativ era cunoscut și limbii latine (limbă pe care poetul o cunoștea): lat. *benedicere*. De asemenea, am putea considera că Mihai Eminescu este primul care a introdus în limba noastră substantivul *stelă* cu semnificația lui inițială „corp ceresc, cu lumină proprie, care poate fi văzut noaptea sub forma unui punct luminos; astru; stea”, având ca sinonim substantivul *stea*: și fiind, în poezia lui M. Eminescu, un împrumut din latină (*stella*): *Cum printre nouri galbena stelă* (p. 49). În prezent, substantivul *stelă* are numai următoarea semnificație: „mic monument cu caracter comemorativ, în formă de coloană sau de pilastru, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră și purtând de obicei inscripții sau sculpturi, specific antichității”.

4.1.4. Graiul moldovenesc se impune în limba română prin predilecția pentru derivarea și utilizarea diminutivelor. Această particularitate a graiului moldovenesc Mihai Eminescu a exploatat-o în mod ingenios în lirica sa. De altfel, excesul de diminutive din poezia sa indică originea provincială a poetului, întrucât aceste diminutive îl apropie pe Mihai Eminescu de spiritul moldovenilor, fără a-l înstrăina însă de neamul românesc în genere. În cele ce urmează prezentăm o serie de diminutive atestate în lirica antumă a lui Mihai Eminescu:

De-aș avea o floricică Gingașă și tinerică, De-aș avea o porumbiță Cu chip alb de copiliță, Copiliță blândișoară Cătu-ți ține ziulița I-aș cânta doina, doinița, I-aș cânta-ncetișor (p. 23); *Ah! ascultă, mândruliță, Drăguliță* (p.25); *De-aș fi, mândră, râșorul* (p. 26); *Și maicii ce strânge pruncuțu-i la sân* (p. 32); *Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...* (p. 106); *Iată vine nunta-ntreagă – vornicel e-un grierel* (p. 107); *Iată vine nunta-ntreagă – vornicel e-un grierel* (p. 107); *O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur* (p. 107); *Vin țânțarii lăutarii, gândăceii, cărbușii, Iar mireasa viorică i-așteptândărătul ușii* (p. 107); *Dibuind încetișor; Cordeluțe și nimicuri, Iată toate-a lui averi...* (p. 131); *Pe aceeași ulicioară Bate luna în ferești* (p. 135); *Ea se prinde de grumazu-i cu mâinuțele-amândouă* (p 175); *După care ea atrage vre un june curtezan, Care intră ca actorii cu păsciorul mărunțel* (p. 181); *Și-n cămara inimioarei i-aranjează la un loc...* (p. 181); *Cu obrăjei ca doi bujori De rumeni, bată-i vina* (p. 192); *Ci numai nu te mânîia, Ci stai cu binișorul* (p. 193); *Cum vânătoru-ntinde-n crâng La păsărele lațul* (p. 193); *Ea-l asculta pe copilaș Uimită și distrasă* (p. 193); *Și rușinos și drăgălaș, Mai nu vrea, mai se lasă* (p. 194); *Somnoroase păsărele Pe la cuiburi se adună* (p. 224); *Se ascund în rămurele – Noapte bună!* (p. 224); *Peste vârful de rămurele* (p. 234); *Trec în stoluri rândurele* (p. 234); *Și cu doru-mi singurel, De mă-ngân numai cu el!* (p. 234); *Mâinuțele albe de omăt* (p. 247).

5. În virtutea numărului relativ mare de categorii gramaticale, sistemul morfologic al limbii române dispune de un impresionabil potențial expresiv și stilistic, pe care Mihai Eminescu, fin și subtil cunoscător al limbii noastre, a fost capabil să-l valorifice la maximum. Tocmai din aceste considerente, în continuare vom încerca să examinăm limbajul poetic al liricii antume a lui Mihai Eminescu în funcție de modalitățile de exploatare a categoriilor morfologice.

În primul rând se impune categoria numărului, care, în poezia eminesciană se manifestă printr-un potențial expresiv și stilistic enorm. Astfel, pentru a-și realiza intențiile sale poetice, poetul renunță la banalele forme de plural și reușește să obțină efecte poetice inegalabile tocmai prin identificarea unei forme de plural marcată valoric și poetic, extrem de rar utilizate nu numai în poezia de până la Mihai Eminescu, dar și în perioada de după dispariția marelui nostru poet.

5.0. Pluralul substantivelor din poezia eminesciană este atât de variat și de poetic, încât pentru a pătrunde în esența acestui procedeu stilistic eminescian, se cere să fie elaborate studii lingvistice și literare de mari proporții. Evident, noi examinăm formele de plural prin prisma normelor limbii literare din prezent și suntem conștienți de faptul că în timpul lui Mihai Eminescu unele forme de plural erau învechite, iar altele sunt creații proprii ale autorului. În cele ce urmează, ne vom limita la eșalonarea exemplurilor atestate în lirica lui Mihai Eminescu:

Ca și florile din mai, Fiice dulce-a unui plai (p. 23); *Izbiți de talazuri, furtune* (p. 33); *Cum stâncelor aruncă durerea-i înspumată* (p. 43); *În preajma minții voastre ucisă de orgie, Și putredă de spasmuri, și arsă de beție* (p. 46); *Adevăr scaldat în mite* (p. 53); *Munte cu capul de piatră de furtune detunată* (p. 53); *În prezent vrăjește umbre dintr-al secolilor plan* (p. 53); *Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrâne* (p. 53); *Sau visând o umbră dulce cu de-argint aripe albe* (p.55); *Visul apelor adânce și a stâncelor cărunte* (p.55); *Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune* (p. 59); *C-asupra-mi c-un zâmbet aripele-a-ntins* (p. 62); *Astupând cu el orașe, ca gigantice sicriuri* (p. 66); *Și cu pasuri melancolici meditănd umblă-n ogradă* (p. 68); *În prelegeri populare idealele le apăr* (p. 69); *Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită* (p. 74); *Zidiți din dărmături gigantice piramide* (p. 82); *Atunci vă veți întoarce la vremile-aurite, Ce mitele albastre ni le șoptesc ades* (p. 82); *Și boale ce mizeria ș-averea nefirească Le nasc în oameni* (p. 83); *A sute d-echipajuri, gândirea-i n-o înșală* (p. 83); *Pe stradele-ncrușite de flăcări orbitoare* (p. 84); *Scânțele marea lină, și placele ei sure* (p. 85); *Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt* (p. 106); *Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...* (p. 106); *Toți cu inime ușoare* (p. 107); *Și lângă ea-n genunche e Arald, mândrul rege* (p. 108); *Umplut-au sperioase pustiul pân' la poluri* (p. 109.); *Pe zodii sângeroase porneau a lui popoară* (p. 109); *Făcliile ridică, se mișc-în line pasuri* (p. 110); *În juru-i fug ca visuri – prin nouri joacă lună* (p. 111); *Izvoară vii murmură și saltă de sub piatră* (p, 111); *Movili de frunze-n drumu-i le spulberă de sună* (p.111); *Și fâlfâie deasupra-i, gonindu-se în roate* (p. 112); *Se nalță-n sus albastră, de flacăre o dungă* (p. 112); *În salele pustie lumine roși de torții* (p. 115); *În salele pustie lumine roși de torții* (p. 115); *În salele pustie lumine roși de torții* (p. 115); *Furtunelor dă zborul, pământul de-l distramă...*(p. 118); *Și-n două laturi templul deschise-a lui portale* (p. 118); *Cu miroase o îmbată* (p. 124); *Cu degetele-i vântul lovește în ferești* (p. 130); *Pe ferești se suie noaptea* (p. 131); *Bate luna în ferești* (p. 135); *Spre ură și blestemuri aș vrea să te înduplec* (p 139); *Răσαι din umbra vremilor încoace* (p. 144); *Moartea vindec-orice rană, Dând la patime repaos* (p. 150); *Cum planeții toți îngheață și s-azvârl rebeli în spaț'* (p. 156); *Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe* (p. 157); *Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale...* (p. 158);

Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară! (p. 159); *Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii* (p. 162); *Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii* (p. 162); *În cămeși cu mâneci lunge* (p. 170); *Muchi de stâncă* (p.173); *Apoi iar dispare-nluntru... auzi pasuri ce coboară...* (p. 174); *Sunt sătul de-așa viață... nu sorbind a ei pahară* (p. 176); *Și un leu iese în față, cumpătat, cu pasuri line* (p. 182); *Vedea, ... Cum izvorau lumine* (p. 195); *În calea timpilor ce vin* (p. 210); *Deasupra-i frunzele pustie – A mele visuri care mor* (p. 231); *De-atunci pornind a lui aripe S-a dus pe veci norocul meu* (p. 231); *Apele plâng, clar izvorând în fântâne* (p. 249) etc.

5.1. Și în cazul numărului singular atestăm unele licențe poetice, justificate de ritmul versului sau de intenția mesajului poetic. Astfel, unele substantive feminine capătă la singular forme de neutru: *În dom de marmur negru ei intră liniștiți* (p. 112); *În zid de marmur negru se uită crunt și drept* (p.112); *Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas* (p. 161); *Filomele-i țin orchestrul* (p. 120) etc., iar unele substantive masculine, deși își păstrează genul masculin, obțin alte forme de singular: *Pe când nu era moarte, nimic nemuritor*; *Nici sâmburul luminii de viață dătător* (p. 138); *Cu musteața răsucită șede-n ea un mire flutur* (p. 107); *Și lângă ea-n genunche e Arald, mândrul rege* (p. 108) etc. De altfel, și unele substantive feminine, deși își păstrează genul, capătă unele terminații specific de singular: *O, cere-mi, Doamne, orice preț / Dar dă-mi o altă soarte* (p. 196); *Ei doar au stele cu noroc Și prigoniri de soarte* (p. 197).

5.2. În fine, în lirica eminesciană substantivele feminine formează genitiv-dativul singular cu desinența *-ei* (formă învechită pentru limba contemporană): *Părul său negru ca noaptea peste-al marmurei braț alb* (p. 71); *Albă ca zăpada iernei, lucie ca apa lină* (p. 72); *Ah! acele gânduri toate îndreptate contra lumii* (p. 74); *A perfecției umane și ele fac să pice / În ghearele uzurei copile din popor!* (p. 82); *Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpână!* (p. 174); *Dimpreună cu al lunii disc, stăpânitor de ape* (p. 174); *Și paloarei tale raza inocenței eu i-am dat* (p. 52); *Din demon făcui o sântă, dintr-un chicot, simfonie, Din ochirile-ți murdare, ochiu-aurorei matinal* (p. 52); *În fața lunii, care prin ele-atunci străbate ...*(p. 85); *Merge-n codri fără' de capăt, Când a serei raze roșii* (p. 89); *Își deschide-a lui adâncuri, fața lunii să le bată* (p. 104); *A misticei religii întunecoase cete* (p. 111).

În lirica eminesciană am atestat două forme de anticariat, de o raritate extremă în limba română. Este vorba de dativul posesiv: *Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele* (p. 163); *Când cu totului răpită Se-ndoi spre el din șele* (p. 90); *Idol tu! răpire minții! cu ochi mari și părul des* (p.101); *Și azi aceleași stele, Ce-au luminat atât de des Înduioșării mele* (p. 205) și dativul locativ: *Un leu pustiei rage turbarea lui fugindă* (p. 43).

Tot în acest context, urmează să amintim de adjectivizarea unor substantive, impunându-se în mod special atenției noastre adjectivizarea substantivului *șes*; *Pe-al lui mahuri gălbii, șese, stuful crește din adânc* (p. 64).

5.3. Deși din punct de vedere cantitativ categoria genului afectează adjectivul într-o măsură mai limitată, totuși abaterile de la norma literară sunt foarte eficiente, contribuind în mod substanțial la sporirea expresivității limbajului poetic eminescian: *Urechile ce-s prea lunge ori coarneau de la cerb* (p. 53); *Visul apelor adânce și a stâncelor cărunte* (p.55);

Din genele-ți lunge, din ochiul tău mare (p. 62); *Pe lângă mese lunge, stătea posomorâtă* (p.79); *Îi plac adânce cânturi* (p. 116); *În cămeși cu mâneci lunge* (p. 170); *Ea apleacă gene lunge Peste ochii cuvioși* (p. 90) etc.

Odată ce examinăm specificul adjectivului în lirica eminesciană, este necesar să menționăm abundența gerunziilor adjectivizate/adverbializate, procedeu stilistic extrem de frecvent în lirica lui Mihai Eminescu: *Și pasărea cântă suspine-imitândă / Un cântec de-amor* (24); *Ecou-i răspunde cu vocea-i vuindă / La plânsu-i de dor* (24); *Pe câmp se văd două fințe ușoare / Săltânde pe-un cal* (24); *Sclipesc fluturând* (25); *Aș zburare / Pe-al tău sân gemând de dor* (26); *Să mai salut o dată colibele din vale, / Dorminde cu un aer de pace, liniștiri* (p. 28); *Prin vinele vibrânde ghețoasele-i fiori* (p. 29); *N-oi uita vreodată, dulce Bucovină, / ... Râuri resăltânde printre stânce nante, / Apele lucinde-n dalbe diamante* (p. 30); *Prin precum călătorul, prin munți rătăcind, / Prin umbra pădurii cei dese, / La slaba lumină ce-o vede lucind / Aleargă purtat ca de vânt* (p. 32); *Așa și speranța – c-un licur ușor, / Cu slaba-i lumină pălindă – / Animă-nc-o dată tremândul picior* (p. 32); *Așa marinarii, pe mare umblând* (p. 33); *Izbiți de orcanul ghețos și urlând* (p.33); *Ca o candelă lucind, / Când cu pasu-i lin, alene / Se preumblă surâzând?* (p. 35); *Iubești poate alba zare, / Ce-o săgeată mândrul soare / Peste câmpul înflorind?* (p. 35); *Noaptea vine-ncetișor, / Cu-a ei umbre suspinânde, / Cu-a ei silfe șopotinde / Cu-a ei vise de amor* (p. 36); *Se cunun căzânde jos* (p. 36); *Câte inime râzânde, / Dar pe câte suspinânde / Le delasă-ncetinel!* (p. 37); *Astfel mâna-ți tremurândă / Bate-un cântec mort și viu, / Ca furtuna descrescândă* (p. 41); *Cum stâncelor aruncă durerea-i înspumată / Gemândul uragan* (p. 43); *Un leu pustiei rage turbarea lui fugindă* (p. 43); *Și norii-și spun în tunet durerea lor mugindă* (p. 43); *Vântul jalnic bate-n geamuri / Cu o mână tremurândă* (p. 99) etc.

În fine, este necesar să menționăm că Mihai Eminescu își manifestă în poezia sa predilecția pentru unele forme adjectivale învechite: *Picioarele lui vechie cu piatra-mpreunate / El numără în gându-i zile nenumărate* (p. 111); *Cu cârja lui cea vechie el bate de trei ori* (p. 112); *Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună* (p. 119).

5.4. Referitor la acord, constatăm, uneori, lipsa acordului între subiect și predicat, situație determinată de necesitățile prosodice ale poeziei: *S-adun flori în șezătoare / De painjen tort să rumpă* (p. 94); *Și în tăcere crudă ei nu știu ce aștept...* (p. 112); *Că de când nu ne-am văzut / Multă vreme au trecut* (p. 147). Am atestat lipsa de acord între unele adjective și determinatul lor: *Ochii căzuți în capu-i și buze viorie* (p. 114); *Ca umbre străvezie ieșite din infern* (p. 118); *În salele pustie lumine roși de torții* (p. 115); *Mii de fire viorie ce cu raza încetează* (p. 156); *Deasupra-i frunzele pustie – / A mele visuri care mor* (p. 231) etc.

De cele mai multe ori însă, poezia lui Mihai Eminescu abundă în lipsa de acord în cazul articolului definit, fapt explicabil atât de necesitățile ritmice ale versului, cât și de originea moldovenească a poetului, deși acesta din urmă nu pare a fi un motiv concludent, întrucât în lirica poetului constatăm prezența unui număr impunător de utilizări conforme normelor literare de acord a articolului definit. În această ordine de idei propunem următoarele exemple din poezia eminesciană care vin să confirme justetea celor afirmate anterior:

Și sărut a tale mâine, și-i întreb de poți ierta (p. 52); *Visul apelor adânce și a stâncelor cărunte* (p.55); *Să văd cerul negru că lumile-și cerne / Ca prăzi trecătoare a morții eterne...*(p. 59); *Unde-a cerului mii stele ca-ntr-un centru se adun* (p. 66); *I se deschide-n minte tot sensul din tablouri / A vieții sclipitoare...*(p. 85); *Când a serei raze roșii* (p. 89); *Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolți* (p. 99); *A frumseții haruri goale ce simțirile-i adapă* (p. 100); *Își deschide-a lui adâncuri, fața lunii să le bată* (p. 104); *Cu greu a lui picioare din piatră le desface* (p. 112); *Și-n două laturi templul deschise-a lui portale* (p. 118); *Iată toate-a lui averi...* (p. 131); *Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inimi?* (p. 138); *Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!* (p. 157); *Consacrăm / Creștetul cu-ale lui gânduri, să-l sfințesc cu-a mele lacrimi!* (p. 179); *Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg* (p. 176); *Pe-a mele ceruri să răasai Mai mândră decât ele* (p. 190); *A noastre inimi își jurau / Credință pe toți vecii* (p. 205); *Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, / Dacă știi a lor măsură* (p. 215); *Deasupra-i frunzele pustie – / A mele visuri care mor* (p. 231); *Ș-a lor glasuri a ta minte / Stă pe toate să le-asculte* (p. 244); *A vieții noastre dezmiertări / Și raze din amurg* (p. 248); *Nourii curg, raze-a lor șiruri despică* (p. 249).

6. Examinând comportamentul verbului în limbajul poetic eminescian, am atestat unele particularități surprinzătoare. În primul rând, unele verbe capătă în lirica eminesciană o desinență distinctă în raport cu cele admise de norma limbii literare. Fără a explica aceste abateri de la normă, dat fiind că ele sunt explicabile pentru fiecare filolog (ca licențe poetice, forme populare sau regionale), prezentăm în continuare, verbe cu terminații temporale distincte:

Concertul, ce-l întoană al păsărilor cor, / Cântarea în cadență a frunzelor, ce freme (p. 29); *Chiar moartea, ce răspânde teroare-n omenire* (29); *Așa virtuozii murind nu desper* (p. 33); *Speranța-a lor frunte-nsenină* (p. 33); *Buclele-mi ce-n vânturi zbor?* (p. 34); *Ce-ncunună grațioasă / Buclele-mi ce-n vânturi zbor?* (p. 34); *Unui lumea i-acordează, / Iar pe altul îl botează / Cu-a lui rouă de plânsori* (p. 37); *Nimica, doar icoana-ți, care mă învenină* (p. 43); *Ce foc fără-a se stinge, ce drept fără să-mi mință, / O, oameni morți de vii!* (p. 46); *Mă usc ca crucea pusă-n câmpii* (p. 48); *El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune* (p.55); *Turnuri ca facle negre trăsesc arzând în vânt – / Prin limbile de flăcări, ce-n valuri se frământ* (p. 84); *Și plângând înfrână calul Calul ei cel alb ca neaua* (p. 89); *Îi netează mândra coamă / Și plângând îi pune șeaua* (p. 89); *Umbra-n codri ici și colo / Fulgerează de lumine...* (p. 89); *Când a serei raze roșii / Asfințind din ceruri scapăt* (p. 89); *Când a serei raze roșii / Asfințind din ceruri scapăt* (p. 89); *El înceată din cântare* (p. 90); *Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură / Încet repovestită de o străină gură* (p. 93); *Cu o singură trăsură măiestrit le încondeie* (p. 100); *Tremurând ea licurește și se pare a se rumpe* (p. 100); *Al ei chip se zugrăvește plin și alb: cu ochiu-l măsurii / Prin ușoară-nvinețire a subțirilor mătăsurii* (p. 100); *Singurică-n cămăruță brațe albe eu întinz* (p. 101); *Dacă boiul mi-l înmlădiu, dacă ochii mei îmi plac* (p. 101); *Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet* (p. 106); *O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur* (p. 107); *Pe pieptul moartei luce de pietre scumpe salbă* (p. 108); *Scânteie desperarea în ochii-i crunți de sânge* (p. 108); *Și stelele ce vecinic pe ceruri colindează* (p. 110);

Se urmăresc prin bolte, se cheamă, fulger, gem (p. 113); *Arald, ce însemnează pe tine negrul port / Și fața ta cea albă ca ceara, neschimbată?* (p. 116); *Miroase-adormitoare văzduhul îl îngrăun* (p. 117); *Când gurile-nsetate în sărutări se-mprèun'* (p. 117); *La ce să măsurî anii ce zboară peste morți?* (p. 151); *Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul* (p. 156); *Cea ce poate să convie unei inime oneste* (p. 162); *Codrii se înfiorează de atâta frumusețe* (p. 163); *Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat* (p. 165); *Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!* (p. 167); *Lânci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt* (p. 167); *Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii* (p. 170); *Papura se mișcă-n fremăt de al undelor cutrier* (p.173) ; *Pe când mâna ta cea albă părul galben îl netează* (p. 174); *Codrii negri aiurează și izvoarele-i albastre* (p.175); *Și luceferii ce tremur așa reci prin negre cetini* (p. 175); *Nu vedeți c-acea iubire serv-o cauză din natură?* (p. 176); *Lâng-a leilor grădină regele Francisc așteaptă, Ca să vază cum s-o-ncinge între fiare lupta dreaptă* (p. 182); *Și dintr-însa se repede C-un sălbatec salt un tigrul, care când pe leu îl vede Muge tare* (p. 182); *Fiarele se-nfiorează* (p. 183); *Deasupra casei tale ies De te-ating, să ferî în laturi* (p. 215); *De ce taci, când fermecată Inima-mi spre tine-ntorn?* (p. 223); *Pătrunză talanga* (p. 236); *Se scutur frunzele pe drum, Și lanurile sunt pustii...*(p. 253); *Târzie toamnă e acum, / Se scutur frunzele pe drum* (p. 253) etc.

Evident, în lirica lui Mihai Eminescu atestăm și unele forme verbale speciale, fie poetice, fie regionale, dar acestea nu urmăresc alt scop decât evidențierea mesajului poetic urmărit de poet: *De-un veac el șede astfel – de moarte-uitat, bătrân* (p. 111); *Și frumos și se mai șede* (p. 226); *Asta vrèu, Dragul meu!* (p. 34); *Țapăn, drept, cu schiptru-n mână, șede-n perine de puf* (p. 106); *Cu musteața răsucită șede-n ea un mire flutur* (p. 107); *De-un veac el șede astfel – de moarte-uitat, bătrân* (p. 111).

6.1. În fine, analizând manifestarea nivelului morfologic în limbajul poetic eminescian, nu putem să facem abstracție de utilizarea unor construcții și moduri verbale speciale, de tipul: *Eu caut a răspunde, nu știu ce să răspund* (p. 109); *Și azi aceleași stele, / Ce-au luminat atât de des Înduiosării mele* (p. 205), moduri verbale rarissime: *Și apa unde-au fost căzut / În cercuri se rotește* (p. 186); *Căci scris a fost ca viața ta / De doru-i să nu-ncapă* (p. 209); *Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă* (p. 92); *Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit, / Că sunt bătrân ca iarna, că tu vei fi murit* (p. 130); *Voi fi bătrân și singur, vei fi murit de mult!* (p. 130) sau forme verbale arhaice: *Aș fi frunză, aș fi floare, / Aș zburare / Pe-al tău sân gemând de dor* (p. 26).

6.2. O preferință pronunțată a morfologiei din lirica eminesciană este negația cu adverbul *nici* cu semnificația „absolut de loc”, fără a fi urmat de adverbul *nu*, această modalitate de exprimare a negației fiind mai curând o creație morfologică eminesciană: *O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus!* (p. 166); *Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt* (p. 167); *Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt* (p. 167); *Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafenele* (p. 170); *Ea nici poate să-nțeleagă că nu tu o vrei...*(p. 179); *Nici îi merge, nici se-ndeamnă, / Nici îi este toamna toamnă, / Nici e vară vara lui, Și-i străin în țara lui* (p. 201); *Și poate că nici este loc /*

Pe-o lume de mizerii / Pentr-un atât de sfânt noroc Străbătător durerii! (p. 204); *Azi nici măcar îmi pare rău / Că trec cu mult mai rar* (p. 211); *Nici încline a ei limbă / Recea cumpăn-a gândirii* (p. 213); *O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus!* (p. 166); *Și poate că nici este loc / Pe-o lume de mizerii* (p. 204); *Nici încline a ei limbă / Recea cumpăn-a gândirii* (p. 213);

6.3. Așadar, în baza abaterilor morfologice de la norma limbii literare, atestate în lirica lui Mihai Eminescu, putem ajunge la concluzia că, prin analogie cu sistemul lexical al limbii române, în limitele sistemului ei morfologic, putem identifica, de asemenea, un centru, care ține eminent de norma literară, și o periferie, care, deși e considerată drept o componentă intrinsecă a limbii literare, dispune de anumite particularități de manifestare a normelor morfologice literare (variante de gen, de număr, de caz, de declinare, de conjugare etc. fie acestea învechite, fie regionale, fie poetice).

7.0. Nivelul sintactic dispune, de asemenea, de un ansamblu de modalități de variere expresivă, stilistică. Nu vom insista asupra tuturor, ci vom examina succint doar două dintre acestea, care sunt utilizate frecvent în lirica eminesciană și dispun de un accentuat potențial stilistic.

În primul rând, se impune inversiunea unităților lexicale din componența sintagmelor sintactice: *Alungat-o-ai pe dânsa, ca departe de părinți / În coliba împistrită ea să nasc-un pui de prinț* (p. 104); *Fiecine cum i-e vrerea, despre fete samă deie-și – / Dar ea seamănă celora îndrăgiți de singuri ei-și* (p. 101); *Ah! unde-i vremea ceea când eu cercam un vad / Să ies la lumea largă... și fost-ar fi mai bine / Ca niciodată-n viață să nu te văd pe tine* (p. 110); *Adormi-vom, troieni-va / Teiul floarea-i peste noi, / Și prin somn auzi-vom buciom / De la stânele de oi* (p. 121) etc.

În al doilea rând, o caracteristică definitorie a sintaxei poetice eminesciene este topica părților de propoziție, prin care poetul obține efecte stilistice remarcabile. Să examinăm în această ordine de idei următoarele exemple. *Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă* (p. 96); *Vino-n codru la izvorul / Care tremură pe prund, / Unde prispa cea de brazed / Crengi plecate o ascund* (p. 97); *A ei gură-i descleștată de-a suflării sale foc* (p. 100); *Ea zâmbind își mișcă dulce a ei buze mici, subțiri* (p. 100); *Și de s-ar putea pe dânsa cineva ca să o prindă* (p. 101); *Domnind semeț și tânăr pe roinicele stoluri* (p. 109); *Pe când a ei pereche nainte tot s-a dus* (p. 137); *Pe negre vițele-i de păr Coroana-i arde pare* (p. 189) etc..

8.0. Acesta este, în fond, specificul stilistic al limbajului liricii eminesciene. În baza celor constatate suntem în drept să conchidem că poetul a beneficiat de toate capacitățile expresive ale tuturor nivelurilor limbii române, reușind să elaboreze o poezie inegalabilă atât în raport cu perioada anterioară, cât și în raport cu cea posteroară. Mihai Eminescu era conștient de unitatea obiectivă a limbii române în general și a structurii ei gramaticale, încât și-a permis să valorifice potențialul ei expresiv cu multă ingeniozitate și creativitate, încât toți poeții care l-au urmat nu au făcut decât să-l imite, iar dacă nu le-a reușit au încercat să se alinieze unor curente la modă, care și-au demonstrat foarte curând limitele creatoare, iar uneori chiar futilitatea și superficialitatea artistică. Mihai Eminescu este

poetul-nepereche atât prin profunzimea ideilor exprimate, cât și prin expresivitatea și varietatea formelor și mijloacelor de expresie. În această ordine de idei este concludentă constatarea lui Nichita Stănescu, conform căruia românii au vreo zece poeți geniali, vreo sută de poeți foarte buni și un singur poet – Mihai Eminescu. În fine, ne putem întreba: este Mihai Eminescu cadavrul din debara? Lășăm răspunsul la latitudinea fiecărui român!

8.1. Am insistat aici numai asupra examinării valorilor stilistice ale limbajului liricii eminesciene, dar vă asigur că studierea valorilor stilistice ale limbajului poetic eminescian a fost realizată și pentru a demonstra absurditatea existenței unei „limbi moldovenești”, distinctă de limba română (chiar dacă aceasta conține unele unități lexicale și construcții gramaticale împrumutate sau calchiate în mod mecanic din limba rusă), poziție promovată de unele elemente antiromânești aflate în soldă la neprietenii noștri, care nu doresc altceva decât să țină în continuare Republica Moldova în „țarcul” fericirii internaționaliste rusești.

Referințe bibliografice

1. DIMA, E. *Prefață. Lista de cuvinte – structura redactării.* // Dicționar explicativ ilustrat al limbii române. Chișinău: Arc – Civitas, 2007.
2. EVSEEV, I. ȘERBAN, V. *Vocabularul românesc contemporan.* Timișoara: Facla.
3. IORDAN, Iorgu. ROBU, Vladimir. *Vocabularul românesc contemporan.* Timișoara: Facla.
4. MARCU, Florin. *Prefață.* // *Marele dicționar de neologisme.* București: Saeculum I. O., 2000.
5. MATORÉ, Georges. *Histoire des dictionnaires français.* Paris: Librairie Larousse, 1968.
6. PUȘCARIU, Sextil. *Études de linguistique roumaine.* Cluj-București, 1937, p. 376-377.
7. WAGNER, R.-L. *Les vocabulaires français. I. Définitions. Les dictionnaires.* Paris: Didier, 1967.
8. *Словарь русского языка в четырех томах.* – Том I. Москва: Русский язык, 1985.
9. СОРОКОЛЕТОВ, Ф. *Терминология и словари.* // *Теория языка. Методы исследования и преподавания.* Ленинград: Наука, 1981.